

พุทธทำนายมอญและพุทธทำนายไทย:

จากชาตกสู่วรรณกรรมของกลุ่มชน*

บาหยัน อิมสำราญ**

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง
ความฝันนั้นมีอยู่ทุกชาติทุกภาษา
ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกันมีความ
เชื่อในเรื่องความฝันมากมาย
จนกระทั่งมีการทำนายฝันและ
เขียนตำราทำนายฝันเป็นกิจจะ
ลักษณะ เช่น ฝันว่างซบปลิงเกาะ

*ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ประเสริฐ หลวงทิพย์ อดีตประธานชมรมเยาวชนมอญ
อาจารย์สอนภาษามอญ แห่งกรมยุทธศึกษาทหารบก และครูภาษามอญของผู้เขียน อาจารย์
ประเสริฐเป็นผู้แปลวรรณกรรมความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับมอญ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับเขียน
บทความนี้

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ทำนายว่าจะได้คู่ครอง ผันว่าท่านให้เสื้อผ้าจะได้โชค लाभ ผันว่าร้องไห้จะได้ लाभ อันพึงชม เป็นต้น (พระพรหมมุนี: ๑๗-๕๔) แม้แต่ในทางพุทธศาสนาที่น่าสนใจ เรื่องความฝัน และพยายามอธิบายเกี่ยวกับเรื่องความฝันเอาไว้ อันปรากฏใน คัมภีร์สารัตถสังคหะของพระนันทาจารย์¹ ซึ่งอธิบายถึงสาเหตุแห่งความฝัน ระบุสาเหตุแห่งความฝันของคนเรานั้นมี ๔ ประการ คือ ประการแรก บุพนิมิต คืออำนาจแห่งกุศลจิตใจให้ฝันเป็นบุพนิมิตเพื่อจะให้อำนาจดีร้าย ประการที่สอง จิตนิรวรณ์ คือตนได้เสวยอารมณ์อันใดอันหนึ่งในใจก่อน จิตนั้นประหวัดใน อารมณ์นั้นจึงฝัน ประการที่สาม เทพสังหรณ์ คือความฝันอันเนื่องมาจาก เทวดาจิตใจให้ฝัน ประการที่สี่ ธาตุโยก คือธาตุอันใดอันหนึ่งในกายไม่ดี ทำให้กายและจิตไม่สบาย ครั้นหลับลงจึงฝันไปต่าง ๆ นานา (พระพรหมมุนี: ๑๐-๑๑) เรื่องราวความฝันในพระพุทธรุคศาสนานั้นมีปรากฏในพุทธประวัติหลาย ตอนได้แก่ ตอนพระสุบินนิมิตของพระนางสิริมหามายา ตอนพระสุบินนิมิตของ เจ้าชายสิทธัตถะขณะบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ เรื่องราวความฝันในพุทธประวัติที่เป็นที่แพร่หลายมากเรื่องหนึ่งคือ เรื่องความฝัน ๑๖ ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งกรุงสาวัตถี ในอรรถกถา มหาสุบินชาดก เอกนิบาต ความแพร่หลายของเรื่องนี้กว้างไกลไปหลายประเทศทั้งในแถบเอเชีย และยุโรป เรื่องที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมหาสุบินชาดกที่เป็นภาษาอังกฤษ คือเรื่อง “พระราชาทรงสดับคำทำนายลักษณะสุบินนิมิตที่อัศจรรย์จากบุรุษเรื่อง ปัญญาคนหนึ่ง” ภาษาฝรั่งเศสคือเรื่อง “ตำนานสุบิน ๑๒ ประการ ของพระเจ้า-ชทายซ” นอกจากนั้นยังได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาอาหรับ กรีก จีน เขมร ลาว มอญ ไทย ฯลฯ แม้แต่ในคัมภีร์พระพุทธรุคศาสนาฝ่ายมหายานในอินเดียและลังกา ได้แก่ คัมภีร์อภิธรรมโกศยาของโยโสมิต และคัมภีร์สุมาคชาวาทนหรือภาวจน มาลาवาทน และคัมภีร์พระพุทธรุคศาสนาฝ่ายมหายานของทิเบต คือคัมภีร์กันชุกรกี ปรากฏเรื่องราวของความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ด้วย (อารยัน: ๗๘-๗๙) แต่ชื่อของพระเจ้าปเสนทิโกศลและเนื้อหาของความฝันที่ปรากฏเป็นภาษา

1. คัมภีร์สารัตถสังคหะเป็นคัมภีร์ใหญ่คัมภีร์หนึ่งในตำราทางพระพุทธรุคศาสนา พระ-นันทาจารย์ซึ่งอาจเป็นพระเถระชาวลังกาเป็นผู้แต่ง อายุของคัมภีร์นี้คงไม่เกินกว่าพันปี ดูเพิ่มเติม ใน วิจิตรวาทการ, หลวง. 2541: 39.

ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจจะผิดเพี้ยนไปจากที่เรารู้จักในภาษาไทย แต่แกนหลักของเรื่องก็คือว่าด้วยความฝันของพระราชองค์หนึ่ง และผู้ทำนายความฝันคือบุรุษผู้มีปัญญา ยังเป็นแบบเดียวกัน

เรื่องราวความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงมีลักษณะเป็นวรรณกรรมของหลายกลุ่มชน ที่ถูกปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้หลากหลายออกไป ประเด็นที่น่าศึกษาจึงมีอยู่อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบกระบวนการสร้างความเชื่อของแต่ละกลุ่มชนโดยผ่านวรรณกรรมซึ่งมีที่มาจากแหล่งเดียวกันคือ “ชาตก” อันเป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนาหมวดหนึ่งในพระไตรปิฎก ในบทความนี้ผู้เขียนจะขอนำเสนอเรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลจากวรรณกรรมของกลุ่มชนสองกลุ่มคือคนมอญและคนไทย ได้แก่ *ເລື່ອງເສີຍເປົ້າສະເມີນປະຊອນ* และ *คำทำนายฝันพระยาปัตถวณ* เพื่อเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการถ่ายทอดชาตกเรื่องเดียวกันไปเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนต่างเผ่าพันธุ์กัน อาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของผู้แต่ง ตลอดจนเจตนาและวัฒนธรรมที่อยู่แวดล้อมผู้แต่ง

๑. อรรถกถาหาสุบินชาตก

ในเบื้องต้นจะขอลำถึงชาตกอันเป็นที่มาของเรื่อง *ເລື່ອງເສີຍເປົ້າສະເມີນປະຊອນ* และเรื่อง *คำทำนายฝันพระยาปัตถวณ* นั่นก็คืออรรถกถาหาสุบินชาตก เอกนิบาต ชาตกเรื่องนี้เชื่อกันว่าเป็นผลงานของพุทธโฆสหรือพระพุทโฆษาจารย์ โดยปรกटจะประกอบไปด้วยโครงสร้าง อันได้แก่ ปัจจุปปันนัตถุ อติตัตถุ คาถา ไวยากรณ์และสโมธาน (อักคัศรี 2543: 39) แต่โครงสร้างชาตกที่ชัดเจนในอรรถกถาหาสุบินชาตกมี ๓ ส่วน ได้แก่

ปัจจุปปันนัตถุ คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้า อันเป็นสาเหตุให้พระพุทธเจ้าเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตให้ฟังว่าเหตุการณ์เช่นนั้นเคยมีมาแล้วในอดีตอย่างไร ในอรรถกถาหาสุบินชาตกก็คือเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งแคว้นโกศลมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตวัน กรุงสาวัตถี เล่าเรื่องราวความฝัน ๑๖ ประการ พร้อมทั้งคำทำนายของบุรุษิตที่ต้องการให้

สะเดาะเคราะห์ด้วยการบูชาญี่สิบชีวิต แต่พระนางมัลลิกาพระมเหสีทูลทัดทาน และขอให้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อหารือ และพระพุทธเจ้าก็ทรงทำนายเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากความฝัน ๑๖ ประการ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ฝันว่าโคตัวผู้ ๔ ตัว ตั้งท่าว่าจะชนกัน แต่ในที่สุดก็แยกย้ายกันไป ทำนายว่า ในกาลข้างหน้าพระราชามีได้ครองราชย์โดยธรรม และคนก็ไม่มีความผิดจะเกิดภาวะแล้ง ฝนทำท่าจะตกแต่ก็ไม่ตก

ข้อ ๒ ฝันว่าต้นไม้ต้นเล็ก ๆ ต่างก็ผลิดอกออกผล ทำนายว่า โลกในกาลข้างหน้าอายุขัยของคนจะสั้น ผู้หญิงจะสมสู่กับผู้ชายตั้งแต่วัยเด็ก เกิดบุตรธิดา ในเวลาอันไม่เหมาะสม

ข้อ ๓ ฝันว่าแม่โคต่างพากันดื่มนมลูกโค ทำนายว่า ในกาลข้างหน้าลูกหลานจะไม่เคารพผู้ใหญ่ ไม่ดูแลพ่อแม่ที่แก่เฒ่า ทำให้ได้รับความยากลำบากเป็นอย่างมาก ต้องพึ่งพาคนที่อายุน้อยกว่าเพราะช่วยตนเองไม่ได้

ข้อ ๔ ฝันว่าคนไม่ใช้โคใหญ่ ๆ เทียมแอก แต่กลับไปใช้โครุ่นแทนทำนายว่า พระราชาไม่ครองราชย์โดยธรรม จะไม่แต่งตั้งขุนนางผู้มีประสบการณ์ แต่กลับไปแต่งตั้งคนหนุ่มซึ่งยังไม่มีประสบการณ์ให้ทำงาน

ข้อ ๕ ฝันว่าม้ามีสองปาก และคนก็ให้อาหารม้าทั้งสองปากนั้น ทำนายว่า พระราชาไม่ดำรงอยู่ในธรรม แต่งตั้งคนที่ไม่ซื่อสัตย์เพื่อวินิจฉัยคดี คนเหล่านั้นนั้นก็พากันรับสินจากคู่คดีทั้งสองทาง

ข้อ ๖ ฝันว่าถาดทองคำคนชดถูแล้วนำไปให้สุนัขปัสสาวะรด ทำนายว่า พระราชาไม่ดำรงอยู่ในธรรม พระราชทานยศแก่คนชั้นต่ำไร้สกุล ทำให้พวกที่มีสกุลอยู่ไม่ได้ต้องไปพึ่งคนไร้สกุล ด้วยการยกยอให้แก่ผู้ที่ไม่มีความดี แต่มีฐานะเป็นใหญ่เพราะพระราชาแต่งตั้ง

ข้อ ๗ ฝันว่า ชายคนหนึ่งฟันเขี้ยวและสุนัขจึงจอกตัวเมียหิวโซตัวหนึ่ง กัดกินเขี้ยวที่ห้อยลงไปด้านล่าง ทำนายว่า กาลข้างหน้าผู้หญิงจะประพาดใส่เพศคนชั่วร้าย ไม่สนใจงานบ้านงานเรือน

ข้อ ๘ ฝันว่า ตุ่มน้ำมีน้ำอยู่เต็ม คนยังดักน้ำเต็ม ไม่สนใจตุ่มที่ไม่มีน้ำ ทำนายว่า บ้านเมืองตกต่ำ พระราชาบังคับให้ชาวชนบททั้งการงานของตน มาปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารเพื่อมอบให้พระราชาของคั้น ชาวชนบทเหล่านั้นได้รับ

ความเดือดร้อน

ข้อ ๙ ฝันว่า น้ำกลางสระขุ่น แต่น้ำบริเวณขอบสระที่สัตว์ทั้งหลายเหยียบย่ำลงไปกินน้ำกลับใส ทำนายว่า พระราชาไม่ดำรงอยู่ในธรรม ขูดรีดเบียดเบียนประชาชน ทำให้คนทั้งถิ่นฐานไปอยู่ชนบทที่ห่างไกล พลเมืองบริเวณนั้นจึงหนาแน่น ขณะที่ในเมืองมีคนน้อย

ข้อ ๑๐ ฝันว่า ข้าวที่หุงในหม้อเดียวกันสุกเป็นสามอย่าง คือแฉะ ดิบ และสุกดี ทำนายว่า พระราชาไม่อยู่ในธรรม ทำให้คนอื่น ๆ ในสังคมไม่ดำรงอยู่ในธรรมตามไปด้วย จึงบังเกิดภัยพิบัติแก่บ้านเมือง แห้งแล้งบางแห่ง และน้ำท่วมบางแห่ง แต่บางแห่งก็อุดมสมบูรณ์ได้

ข้อ ๑๑ ฝันว่า คนเอาแก่นจันทร์มีราคาแพงมาแลกเบรียงเน่า ทำนายว่า กาลข้างหน้าศาสนาของพระศาสดาจะเสื่อมโทรม พระภิกษุสงฆ์จะเห็นแก่ปัจจัยจะแสดงธรรมะอันสูงส่งเพื่อแลกปัจจัยเล็กน้อย

ข้อ ๑๒ ฝันว่า เห็นกะโหลกน้ำเต้าจมน้ำ ทำนายว่า พระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม พระราชทานยศแก่ผู้ไม่มีสกุล ส่วนผู้มีสกุลซึ่งสมควรจะได้แต่งตั้งกลับไม่ได้รับ

ข้อ ๑๓ ฝันว่า คีฬาแห่งทึบใหญ่ขนาดเรือนยอดลอยน้ำเหมือนดังเรือ ทำนายว่า พระราชาไม่ดำรงอยู่ในธรรม พระราชทานยศแก่ผู้ไม่มีสกุล พวกผู้มีสกุลกลับตกยาก ไม่ได้รับการยอมรับ

ข้อ ๑๔ ฝันว่า ผุ่งเขียดตัวเล็ก ๆ รังโล่งเท่าผุ่งใหญ่ ทำนายว่า ในกาลข้างหน้าภรรยาคจะเป็นใหญ่เหนือสามี ครอบครัวทรัพย์สมบัติทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะสามีเห็นแก่อำนาจต่ำกตัญญา

ข้อ ๑๕ ฝันว่า หงส์ทองแวดล้อมด้วยกา เทียวหากินตามบ้าน ทำนายว่า ในกาลข้างหน้าพระราชาไร้ความสามารถ ไม่มอบความเป็นใหญ่ให้แก่ผู้ที่มียศศักดิ์สกุลและสมควรจะได้รับ แต่กลับไปมอบให้แก่คนใกล้ชิดที่ไม่มีสกุล ทำให้คนมีสกุลต้องลำบาก ต้องไปรับใช้คนชั้นต่ำที่พระราชาพระราชยศศักดิ์ให้ ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอดของตนเอง

ข้อ ๑๖ ฝันว่า เลือเหลื่องพากันกัดกินผุ่งแฉะ ทำนายว่า ในอนาคตข้างหน้าพระราชาผู้ไม่มีธรรม จะแต่งตั้งคนไม่มีสกุลเป็นคนสนิท และคนเหล่านี้ใช้

อำนาจของตนกดขี่ข่มเหงคนมีสกุลแต่ไม่มีอำนาจ โดยแอบอ้างคำพระราชทานให้คนมีสกุลต้องอยู่ด้วยความหวาดกลัวอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่ง และยอมรับสภาพตกต่ำอย่างไม่มีเงื่อนไข

ทั้งหมดนี้คือเรื่องราวความฝันและคำทำนายฝันทั้ง ๑๖ ประการ ซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนที่เป็นปัจจุบันนัตถุ

อดีตวัตถุ คือการเล่าเรื่องราวในส่วนที่เป็นชาตก ส่วนมากจะขึ้นต้นด้วยอดีต ตัวละครในเรื่องเป็นพระโพธิสัตว์ ในอรรถกถามหาสุบินชาตก คือเรื่องราวในอดีตชาติ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ และเคยมีเรื่องราวทำนองเดียวกับปัจจุบันนัตถุเกิดขึ้น ในอรรถกถามหาสุบินชาตกก็คือเรื่องในตอนพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นดาบส พระเจ้าพรหมทัตฝันประหลาด ๑๖ ประการ และบุโรหิตขอให้ช่วยสัญญาสิ่งมีชีวิตเพื่อสละเดชะพระมานพหนุ่มคนหนึ่งที่เป็นศิษย์ของบุโรหิตไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว จึงทูลเชิญให้พระเจ้าพรหมทัตไปพบกับดาบสเพื่อถามเรื่องความฝัน ๑๖ ประการ คำทำนายฝันของดาบสเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ย่อกว่า

สโมธานหรือประชุมชาตก ปรากฏอยู่ตอนท้ายของเรื่อง คือการที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงถึงการกลับชาติของตัวละครในอดีตวัตถุ ว่าใครกลับชาติมาเกิดเป็นใครในปัจจุบัน ในอรรถกถามหาสุบินชาตกนั้น พระเจ้าพรหมทัตกลับชาติมาเป็นพระอนนท์ มานพน้อยที่พาพระเจ้าพรหมทัตไปพบดาบสกลับชาติเป็นพระสารีบุตร

เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างและเนื้อหาสาระของอรรถกถามหาสุบินชาตก ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะพบว่าชาตกเรื่องดังกล่าวมีโครงเรื่องใหญ่คือโครงเรื่องที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้าทำนายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคตจากความฝัน ๑๖ ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลและพระสาวกฟัง และขอให้พระองค์ลี้ภัยการใช้วิธีข่มขู่ด้วยชีวิตสัตว์เพื่อแก้ความฝัน โครงเรื่องรองคือ เรื่องที่ว่าด้วยดาบสทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากความฝัน ๑๖ ประการของพระเจ้าพรหมทัต และขอให้พระองค์นั้นลี้ภัยการใช้วิธีข่มขู่ด้วยสัตว์มีชีวิตเพื่อแก้ไขความฝันจากความเลวร้ายทั้งปวง โครง